

požrtvovalen zasebnik prevzeti odgovornost za podjetje, ki bi ga tudi pri številnejšem in bogatejšem narodu skoraj ne mogel započeti s pričakovanjem gmotnega dobička. Zares nerazumljiva požrtvovalnost pisca, izdajatelja in občinstva je potrebna, da so možna taka dejanja, ki bolj od vseh kamnitih in bronastih spomenikov govore o visoki stopnji slovenske kulturne zrelosti. Ta se spozna najzanesljiveje po nesebični pripravljenosti za žrtve in po idealizmu, ki ne išče ne plačila ne pohvale.

K. Dobida

POMEN DELOVNEGA PRAVA V DANAŠNJI DRUŽBI*

Najnovejša knjiga privatnega docenta dr. Bajiča je dogodek na slovenskem znanstvenem trgu. Dogodek zato, ker nam dokazuje, da more tudi slovenski znanstvenik v »majhnih slovenskih razmerah« tvegati po enem letu dela na univerzi izdajo svojih znanstvenih dognanj, sicer res samo v zgoščenem obsegu, kakor avtor sam poudarja v predgovoru, kar pa vrednosti knjige prav nič ne zmanjša. Dogodek je za nas ta knjiga tudi zato, ker postavlja pred nas danes, v družbi najostrejših razrednih nasprotij, sistematično predelani splošni del delovnega prava, najaktualnejše pravne panoge, ki ji je namen in cilj, v obstoječem družbenem redu tem nasprotjem med osnovnima nasprotnima tečajema kapitalistične družbe — proletariatom in kapitalom — zlomiti ost in ustvariti med njima za obe strani znosen modus vivendi. S tem dobi pričujoča knjiga, dasi je po svoji vsebini čisto pravno-teoretična, tudi za laika velik pomen, zlasti ker obravnava delovno pravo, ki velja pri nas.

V novo državo smo vstopili Slovenci z že dokaj razvitim delovnim pravom, ker smo bili prej pač del avstrijske polovice dvojne monarhije, ki je bila industrijsko bolj razvita in je zato imela tudi že zaveden industrijski proletariat, ki si je v desetletjih priboril zaščitne socialne zakone, bolezensko in nezgodno zavarovanje in sindikalno svobodo.

Prva poprevratna leta so bila leta revolucionarnega vrenja delovnih množic, ki so se vrnile domov iz strelskih jarkov, željne miru in dela, obenem pa sveste si svoje moči in veljave, večje ravnanja z orožjem . . ., proste vseh predsodkov, ki jim jih je vcepila predvojna konvencionalnost in navidezno neomajna trdnost vladajočega sistema. V takem nastrojenju so se valile domov delovne množice, ki so leta 1914. zamenjale delovno orodje z morilnim orožjem ter se po štirih letih klanja in krvavenja na vseh mogočih frontah, ko jim je to brezumno klanje samo odprlo oči, končno vprašale: v čigavo korist je to?! To je bila doba zelenih kadrov, rahla sled slovenskega revolucionarnega vrenja, ki jo odkrijemo tudi pri nas. Te množice so predstavljale grozečo nevarnost za obstoječi, do korenin razdrapani družbeni red in za vladajoči razred, ki je bogatel doma z vojnim dobičkarstvom in skušal za vsako ceno ohraniti med vojno nagrabljena bogastva. Zato so na hitro sestavljene »narodne vlade«

* Dr. Bajič: »Delovno pravo«. Splošni del. Ljubljana. 1936.

hitele priznavati vračajočim se delovnim množicam vse pravice in skušale z drobtinicami nasititi pravice, dela in svobode lačne delovne množice.

Tako je slovenska narodna vlada uvedla v letu 1919. osemurni delovnik, ustanovila državno posredovalnico za delo in skrbela za podpiranje brezposelnih. L. 1921. je na precej moderen način uredila pravni položaj hišnih in gospodinjskih poslov.

Vendar te drobtinice niso zadovoljile delovnih množic niti pri nas niti drugod po državi. Izvolile so za ustavodajno skupščino zastopnike iz svojih vrst in poslale v njo močno zastopstvo. Ti delavski poslanci so predstavljali tedaj dobro organiziran proletariat nove države ter prisilili večino ustavodajne skupščine, da je v ustavo vnesla in s tem ustavno zajamčila pravice delavstva do svobodnega sklepanja pogodb, do svobodnega organiziranja delavstva za pridobitev boljših delovnih pogojev. Država je po ustavi vzela delovno moč pod svojo zaščito; ustavno je bila zajamčena tudi takojšnja uvedba zavarovanja za primer belezni, nesreče, brezposelnosti, invalidnosti, starosti in smrti ter uveljavljenje zakona o zaščiti delavstva.

Ko je bila ustava sprejeta, je bila obenem izdana »obznana« o razpustu delavskih političnih strank, njihovim zastopnikom v parlamentu pa vzeti mandati. Nato so izšli v ustavi zajamčeni delavski zakoni v zelo okrnjeni obliki. Zakon o zavarovanju delavcev je uvedel le obvezno bolezensko zavarovanje in okrnjeno nezgodno zavarovanje, zavarovanje za primer brezposelnosti, onemoglosti in starosti pa je odložil za kasnejši čas. Po 15 letih zakona o zavarovanju delavstva delavstvo gornjih zavarovanj še ne uživa, ker do danes še niso bila uzakonjena. Enako je zakon o zaščiti delavstva izvzel iz svojega območja vse poljedelsko delavstvo, za katero tudi zakon o zavarovanju delavcev ne velja. Z neštetimi uredbami, finančnimi zakoni od l. 1922 do danes so vse vlade brez izjeme navedene zakone še nadalje okrnjevale. Izvzeti so bili iz njihove zaščite in zavarovanja delavci in nameščenci javnih prometnih ustanov, dalje dnevničarji skoro vseh samoupravnih ustanov (bolnic itd). Od zadnje krize sem ostanejo nezavarovani zoper bolezen vsi delavci, ki jih zaposlujejo tako zvana javna dela. S tem razvojem so na eni strani jemali vedno večjemu krogu delavcev in nameščencev v zakonih jim zajamčeno zaščito in jih prepuščali neomejenemu izkoriščanju, na drugi strani pa je delavsko zavarovanje izgubljalo trdno finančno podlago ter padalo iz leta v leto v večjo krizo.

Vsa ta, za pravice delavstva tako usodna pot naše delavske zakonodaje se je razvijala vzporedno z razvojem naših političnih prilik iz lačne strankarske, papirnate demokracije v času pred 6. jan. 1929. v odkrito diktaturo in likvidacijo vseh državljanskih svoboščin v tem letu. Tudi sedaj, ko živimo že dve leti v atmosferi likvidacije posledic diktatorskih režimov, se nakazani razvoj okrnjevanja delavske zakonodaje ni prav nič ustavil. V finančnem zakonu za leto 1935/36 so rudarji izgubili § 219 obrtnega zakona, t. j. pravico, da dobe v boleznih poleg podpore bratovskih skladnic tudi do 6 dnevno mezdo od podjetnika.

Delovno pravo je danes posebna pravna panoga z že zgrajeno teorijo in celo vrsto teoretičnih šol. Stolico za delovno pravo ima danes vsaka

pravna fakulteta, ki stremi za tem, da bi bila popolna. Delovno pravo stoji danes v ospredju pravno-teoretičnih razglabljanj, njegova aktualnost raste v enaki meri, kakor se zaostrojujejo nasprotja današnje kapitalistične družbe; vzporedno z razvojem teh nasprotij gre tudi razvoj delovnega prava. Delovno pravo je tista pravna panoga, ki najbolj jasno dokazuje, da pravo ni tvorba sama po sebi, ni produkt suhega, v človeštvo položenega pravnega čuta, instinkta, ali kakor že imenujejo ta fantom idealističnega gledanja na svet, marveč tvorba obstoječih družbenih odnosov na določeni stopnji razvoja družbe.

Središčna točka delovnega prava, nekak atom delovno-pravne vede, je službeno razmerje, odnos med službodajalcem in službojemalcem, torej odnos med tistim, ki poseduje delovna sredstva, in tistim, ki ne poseduje drugega kakor svojo delovno silo, umsko in ročno. Ta dva nasprotna pola poveže službena pogodba, s katero se ustanovi službeno razmerje. Pravne norme, ki določajo bistvene točke te pogodbe, so bile prvi zametek bodočega delovnega prava. Bile so dolgo časa sestavni del občega državljankega zakonika. Okoli temeljnega odnosa današnje družbe, odnosa med delom in kapitalom, ki z razvojem kapitalistične družbe in njenih nasprotij povzroča vedno večja trenja med nasprotnima poloma službenega razmerja, trenja, ki jih mora današnja družba strpati v pravno kalupo, da bi bila videti izgajena, so se zaradi tega nizale vedno nove pravne norme, ki po svoji vsebini — namen jim je bil, odpraviti gornja trenja — niso spadale več v državljanke zakonike. Nastala je potreba po posebnih kvalifikacijah delovnega prava, ki so se najprej pojavile v obliki obrtnih redov, v novejši dobi pa že v tako zvanih zakonih o delu.

Delovno pravo se je od ureditve službene pogodbe dalje, ki predstavlja njegov zametek, razvijalo vzporedno z razvojem moči organiziranega delavstva in silo njegovih organizacij. Na strani delavstva ne nastopa več kot pogodbenik posamezen delavec, izročen na milost in nemilost gospodarsko močnejšemu podjetniku, marveč delavska strokovna organizacija kot predstavnica delavstva ene stroke. Ta sindikat sklepa pogodbo s podjetnikom ali podjetniškim sindikatom v imenu in za vse delavce svoje stroke, tako da čim stopi posamezen delavec te stroke, ki je sklenila tako zvano kolektivno pogodbo z enim ali več podjetniki, pri teh v službo, veljajo za njegovo osebno službeno razmerje določbe kolektivne pogodbe, sklenjene med sindikatom in podjetnikom. Določbe, ki so manj ugodne kakor v kolektivni pogodbi, so pri dogovoru posameznega delavca s podjetnikom nedopustne in neveljavne.

Kolektivnim pogodbam, ki so svojevrstne tvorbe delovnega prava, je delavstvo priborilo tak prisilen in neposreden učinek takoj po vojni. Razširilo je veljavnost kolektivne pogodbe tudi na nečlane sindikatov in na vse delavstvo stroke. To stopnjo razvoja učinkovitosti kolektivnih pogodb je doseglo delovno pravo v letih takoj po vojni predvsem v Zapadni Evropi, Nemčiji in Avstriji, kjer so bili sindikati na višku moči. Pomen te dobe za delovno pravo pri nas smo že poudarili.

Od tu dalje se razvoj delovnega prava, zlasti njegovih socialno političnih tvorb, na katerih razvoj se v tem članku v glavnem oziramo — vse civilno-pravne posebnosti delovnega prava puščamo ob strani, ker

spada njihovo obravnavanje v strokovno časopisje — cepi v dve smeri. V delu, ob čigar izdaji pišemo ta članek, je avtor nakazal le eno smer, in sicer tisto, ki jo je ubralo delovno pravo v Nemčiji in pod njenim vplivom v Srednji Evropi in tudi pri nas.

V Srednji Evropi, zlasti v Nemčiji III. Reicha, so izgubili sindikati vso ali skoro vso moč in polnomočje, sklepati kolektivne pogodbe in zastopati interese delavstva. Ta polnomočja so podeljena zastopnikom delavstva v posameznih obratih (obratne posadke), s čimer se je moč in enotnost delavskega razreda drobila na majhne skupinice, ki so neodporne in plen dobro premišljenega izigravanja s strani podjetnikov. Najbolj se je zaostрил v to smer razvoj v današnji Nemčiji. Poraznega učinka tega razvoja na usodo delavstva v Nemčiji ne morejo zabrisati lepo zveneče rečenice, da je obrat »socialna edinica, v kateri delajo podjetnik kot vodja obrata in delavci in nameščenci kot ‚Gefolgschaft‘ skupno za pospeševanje obratnega namena in v občo korist naroda in države« (§ 1 zakona o ureditvi nacionalnega dela). Plaho in prikrito v to smer gre zadnja leta tudi razvoj našega delovnega prava.

Nasprotno pot gre delovno pravo evropskega zapada. Tu so se sindikati vseh strok združili v enotno vsedrjavno sindikalno zvezo. S tem se sklada tudi nadaljnji razvoj učinkovitosti in veljave kolektivnih pogodb, zlasti v Franciji, kjer so pod vlado ljudske fronte v zadnjem letu dosegle višek razvoja v okviru današnje družbe ter dvignile življenjski standard najširših slojev industrijskega in poljskega delavstva na zavidljivo višino.

Ko beremo in slišimo dan za dnem, kako so mezde pri nas vedno nižje, zdravstvene razmere našega delavstva vedno slabše, ko srečujemo vsepovsod lačne delavske otroke in onemogle stare berače, ki so potrošili vso svojo življenjsko silo ob stroju zato, da so končno brez pokojnine vrženi na cesto v bedo in pomanjkanje, si moramo tudi mi končno zastaviti vprašanje, kam to vodi, če 10 — 20% našega naroda tako bedno životari in propada. Vprašanje boljše, modernejše in popolnejše socialne zakonodaje postane eminentno del narodnostnega vprašanja, vprašanje narodovega obstanka, razvoja in rasti. Ta je pa pri današnjem stanju stvari v silnem zastoju zlasti med delavskimi plastmi.

Problemi delovnega prava prestopijo tako ozki okvir pravnega obravnavanja ter preidejo v vprašanje socialne politike z močnim nacionalnim poudarkom. Nakazani razvoj nekaterih osnovnih tvorb delovnega prava pa tudi dokazuje njegovo tesno povezanost s političnim razvojem in ustavno ureditvijo posameznih držav. Kakor je danes do konca pritirano osnovno nasprotje današnje družbe, tako je tudi važnost delovnega prava, ki mu je naloga to ostrino krhati, še večja in s tem tudi pojmovanje njegovih osnovnih pojmov in razvojnih smernic za inteligente.

Tako stopa tudi najnovejša knjiga docenta dr. Bajiča iz okvira univerzitetnih predavalnic in seminarjev. Njen glavni pomen ni samo v tem, da je prišel slovenski študent zopet enkrat do slovenskega učbenika in priročnika, marveč tudi v tem, da bo približala delovno pravo in njegov pomen v današnji družbeni konstelaciji slovenskemu inteligentu.

Vito Kraigher